tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 6 2 2007

Leo.M.J.van den Bergh

Ook toendrarietganzen A.s.rossicus hebben soms een variabele snaveltekening en een grotere of kleinere witte kol. Foto: Theo Bakker.

Samenstelling van de Noord-Hollandse rietganzenpopulatie

Door goed te kijken naar rietganzen heeft de auteur ontdekt dat verschillende soorten en ondersoorten van de rietgans in Noord-Holland verblijven.

Het leeuwendeel van de rietganzen die thans in de provincie Noord-Holland overwinteren behoort tot de West–Siberische toendravorm *Anser serrirostris rossicus*. De winterpopulatie telt de laatste jaren naar schatting zo'n 20.000–25.000 vogels, waarmee Noord-Holland een substantieel gedeelte van het totale landelijke aantal huisvesting biedt.

Naast *rossicus* komt tegenwoordig ook de Oost-Siberische toendravorm *A.s.serrirostris* iedere winter op een aantal pleisterplaatsen voor. De eerste waarnemingen van grotere aantallen dateren uit het seizoen 2001/02. Op 29 januari 2002 telde M. Slikkerveer-Bakker circa vijfhonderd lichtgetinte *serrirostris*-vogels bij de Zeugweg in de Wieringermeer, op 2 maart zag zij 505 *serrirostris*-ganzen nabij de Botshol, terwijl Martin Poot op 18 maart een groep van tweehonderd opvallend licht getinte oostelijke toendrarietganzen waarnam in de Polder Groot-Mijdrecht.

Nadien stelde Slikkerveer–Bakker vast dat *serrirostris* wel vaker groepsgewijze aanwezig kan zijn in de Wieringermeer en ook op andere pleisterplaatsen, zoals bij Uithoorn / Mijdrecht, Assendelft / Spaarnwoude en in het Eemland, werden deze vogels met enige regelmaat gesignaleerd. Naast deze twee vormen komt er nog een derde variant van de toendrariet-

Kopstudie toendragans rossicus. Let op de hoge en dikke snavel met ronde nagel, die niet of nauwelijks over de snavelpunt heen steekt. Wieringermeer, 16 december 2006. Foto: Wipko Lubbers.

● *Links: Toendragans* A.s.rossicus. *De relatief korte, dikke snavel, de ronde kopvorm en de vrij korte hals zijn goede kenmerken. Foto: Theo Bakker.*

gans voor, het zogenoemde *curtus*-type. Veel van deze vogels lijken min of meer intermediair te zijn tussen taiga- en toendrarietganzen en hebben dikwijls een overwegend oranjegele snavelkleur en een grotere of kleinere witte kol aan de snavelbasis. Zij zijn echter doorgaans beduidend kleiner van formaat dan taigarietganzen en hun lichaamsvorm is hiervan sterk afwijkend.

Taigarietganzen van de westelijke nominaatvorm *A.f.fabalis* waren tot voor kort erg zeldzaam op de Noord-Hollandse pleisterplaatsen, maar worden tegenwoordig in toenemend aantal vrijwel overal waargenomen. Het betreft echter niet meer in overwegende mate vogels van het karakteristieke geelbektype, maar ganzen waarvan de snaveltekening merendeels zwart is. Hierbij lijkt er echter weinig wérkelijk nieuws onder de zon te zijn, want blijkens gegevens van Smit en Terlouw (1991) verdelen de ganzenvangers in het Eemland de door hen gevangen taigarietganzen namelijk al sinds jaar en dag in 'grote geelbekken' en 'grote zwartbekken'. Dit zou er op kunnen wijzen dat er ook vroeger periodiek substantiële aantallen zwartsnavelige taigarietganzen in onze streken voorkwamen en dat de huidige situatie slechts een herhaling is van iets wat zich al eens eerder heeft voorgedaan.
In dit licht bezien is ook het actuele voorkomen van de West–Siberische taigarietgans *A.f.johanseni* en de Oost-Siberische taigarietgans *A.f. middendorffii* minder spectaculair dan het wellicht lijkt. Overigens attendeerde J.Kist reeds in 1956 op het mogelijk regelmatige voorkomen van de vorm *johanseni* in Nederland.

Zoals reeds eerder vermeld werd, zag ik op 29 januari 1986 een tiental Johansen's ganzen in de omgeving van Tienhoven, juist over de provinciegrens. Tegen het einde van de vorige eeuw bleek dat er zich, vooral gedurende de nawinter, in Zuidelijk Flevoland soms een groot aantal van deze vogels kon ophouden. Op 21 februari 1997 waren er bijvoorbeeld blijkens eigen waarnemingen ruim 420 exemplaren aanwezig bij de Wulpweg / Ibisweg en nadien werden er in dat voedselgebied meermalen flinke groepen aangetroffen. Omdat de rietganzen vanuit Zuidelijk Flevoland regelmatig foerageren in de Noord–Hollandse polders langs Markermeer, IJmeer, Gooi- en Eemmeer, is het niet verwonderlijk dat er daar van tijd tot tijd ook groepjes of enkelingen van de vorm *johanseni* zijn opgemerkt. Tegenwoordig wordt deze taigavorm dan ook iedere winter in klein aantal gezien.
Een opmerkelijke waarneming deden Dirk Tanger en ik op 19 februari 2003, toen er in de Houtrakkerhoekpolder nabij Zwanenburg 35 Johansen's ganzen werden geobserveerd, die tezamen met 130 zwartbek-*fabalis*, vijf Middendorff's ganzen, 148 ooste- ➤

● *Boven: Eerstejaars toendragans* rossicus. *Let op het 'mottige' verenkleed en het ontbreken van een duidelijke flankstreep. Jonge toendraganzen zijn gedurende de gehele eerste winter herkenbaar, maar beginnen aan het einde van het seizoen wel door te kleuren. Foto: Theo Bakker.*

● *Geelbek- taigaganzen* fabalis. *Polder Teylingen bij Sassenheim, 7 maart 2007. Foto: Sjaak Schilperoort.*

● *Geelbek- taigaganzen* A.f.fabalis *met daar tussenin twee forse toendraganzen van het type 'zware* rossicus*' in Polder Teylingen bij Sassenheim op 7 maart 2007. Foto: Sjaak Schilperoort.*

● *Oostelijke toendragans* A.s.serrirostris. *Deze vogel heeft een zeer hoog aangezette bovensnavel en een dikke, diep uitgebogen ondersnavel. Let vooral ook op het lichte verenkleed met brede witte zomen aan de bovenvleugeldekveren. Tezamen met het forse formaat is daardoor op afstand verwisseling met de Grauwe Gans mogelijk. Foto: Theo Bakker.*

● *Taigarietgans* A.f.fabalis *met een ongeveer gelijke verhouding zwart/oranjegeel in de snaveveltekening en een klein kolletje. Foto: Theo Bakker.*

● *Oostelijke toendragans* serrirostris *met links een taigagans* fabalis.*Polder Teylingen bij Sassenheim, 7 maart 2007. Foto: Sjaak Schilperoort.*

● *De Oost-Siberische taigagans of Middendorff's Gans heeft een zeer groot formaat en een lange, hoog aangezette zwarte snavel met alleen aan de punt een smalle oranjegele ring. De kop - snavelstructuur toont wel overeenkomsten met die bij de Wilde Zwaan. Middendorff's Rietganzen worden de laatste jaren iedere winter in Noord-Holland gezien, met name in de Wieringermeer en bij Assendelft - Spaarnwoude. Zuid Korea in droog rijstveld. Foto: Klaus Malling Olsen.*

lijke toendrarietganzen *serrirostris* en drie kleine rietganzen foerageerden in graslanden die pal in het verlengde van de, toen juist in gebruik genomen, Polderbaan van Luchthaven Schiphol lagen. De vogels stoorden zich echter in het geheel niet aan de zeer laag overvliegende toestellen. Het beeld van de foeragerende oostelijke ganzen tegen het afstotelijke panorama van een overvolle autosnelweg met daar vlak boven de, met grote regelmaat opstijgende, jumbojets zal hopelijk niet het toekomstbeeld van rietganzen in Noord-Holland representeren! In ieder geval leek deze bedrijvigheid de oostelijke gasten letterlijk Siberisch te laten! Overigens is ook de Middendorff's gans in korte tijd een regelmatige bezoeker van de meeste Noord-Hollandse pleisterplaatsen geworden, waarvan door M. Slikkerveer-Bakker met name in de Wieringermeer veel waarnemingen zijn verricht. Het aantal kon daarbij oplopen tot ruim vijftig exemplaren.

Als laatste afwijkende rietgans moet hier nog de Sushkins' gans *Anser (fabalis) neglectus* worden genoemd, waarvan in de winter van 2003/04 een ongekend aantal vogels in de Wieringermeer werd waargenomen. Op 3 februari 2004 ontdekte M. Slikkerveer–Bakker in de omgeving van het Robbenoordbos namelijk een groep van 35 van deze vogels: het grootste aantal dat ooit in ons land bijeen was gezien! Naar later is gebleken waren deze ganzen al vanaf eind december 2003 in dat gebied aanwezig en bedroeg het maximale aantal 38 individuen. Ook in de winter 2004/05 keerden de Sushkins ganzen terug naar de Wieringermeer. Op 27 december 2004 zag Slikkerveer-Bakker tussen de Sluitgatweg en de haven aan de Oude Zeug een aantal van 30–45 van deze vogels en op 19 januari 2005 in hetzelfde gebied een groep van 37.

Voor een overzicht van de kenmerken van de verschillende geografische vormen en typen van taiga- en toendrarietganzen wordt verwezen naar de serie Geografische variatie bij ganzen, die recentelijk in Het Vogeljaar verschenen is en naar Tanger en Van den Bergh 2004.

Leo.M.J.van den Bergh
Bieskamp 74
6651 JN Druten
leo.vandenbergh@gmail.com

Literatuur

● BERGH L.M.J. VAN DEN 2003a. Geografische variatie bij ganzen. Deel 3. De West -Siberische Taigagans of Johansens Gans *Anser fabalis johanseni*. Het Vogeljaar 51: 58 – 64.
● 2003b. Geografische variatie bij ganzen. Deel 4. De Oost -Siberische Taigagans of Middendorff's Gans *Anser fabalis middendorffi*. Het Vogeljaar 51: 243 – 249.
● 2004a. Geografische variatie bij ganzen. Deel 5. De Oost – Siberische Toendrarietgans *Anser serrirostris serrirostris*. Het Vogeljaar 52: 14- 22.
● 2004b. Geografische variatie bij ganzen. Deel 6. De Sushkins Gans Anser fabalis neglectus en de Buturlingans *Anser (fabalis) carneirostris*. Het Vogeljaar 52: 200 – 209.
● KIST J. 1956. Het voorkomen van de rassen van de Rietgans *A.fabalis* in Nederland. Ardea 44: 188 – 206.
● TANGER D. & L.M.J. VAN DEN BERGH 2004. Ondersoorten van Toendra - en Taigarietganzen bij Assendelft en Spaarnwoude. Fitis 40: 2–13.